

פגישות אחרות

(פרקי זכרונות והרהורים) / מאת לאה גולברג

מזמננו, כדי לכתוב שירים. אותה שנה, הראשונה לשבתי בארץ, היינו, כמעט כולנו, כל בני חבורת "יחדיו", שרויים במחסור מתמיד של כסף. עבודתנו היומית, כאמור, היתה מיגעת מאוד, אבל בערב, במקום לשכב לישון ולנוח, הרשינו לעצמנו להיות "בטלנים" ולשבת בקפה ולשוחח ולהתווכח, ולפעמים גם להתלוצץ ולשיר שירים.

השיחה היתה סובבת והולכת, עליפי הרוב, על תוכניות ספרותיות, שאת רובן אייזאפטר היה להגשים מחוסר כסף. ובר זה לא הפריענו מלתכנן ערב-ערב תוכניות אדירות אדירות ורבות-תנופה על עתוננים ספרותיים, קבצים, הוצאת ספרים. פורה ביותר בעניין זה היה יצחק גורמאן, אשר ראה כמעט כל שבוע אפשרות אחרת למהפכה ספרותית חדשה עלידי הוצאת דברים מזועזעים במקור ובתרגום בממדים אשר הארץ לא ראתה דוגמתם. האפשרויות היו מתבוללות והולכות שבו-עשבע, ואחרות צצות במקומן, ובינתיים יינו מצויאים לאור גליונות בוודים של "טורים", גליון כזה לא זו בלבד שלא הכניס לנו שכר-סופרים כלשהו, אלא אורבא, לשם כיסוי ההוצאות היינו כולנו כותבים שירי רקלאמה לחברות-מסחר ומוזעות. בדברים אלה הצטיינו בעיקר שלונסקי ואלתרמן, והיה בטאמץ זה גם משהו עליו ביותר, ונדמה לי, שלא אטעה אם אומר, שגם פזמוני-התע"ז מולה הללו חרמו תרומה מסויימת לגמישותה וחיותה של הלשון העברית.

כבר בבואי ארצה, מצאתי את השירים העליונים על "שמן" ו"כרמל מורחני" ו"עסיס" באיוז מסעדה. והיינו צות" קים בצטטנו את:

לי לא פינה, לי לא ויקקי
המשקה שלי עסיס פי
העסיס לבני צמי
המשקה סלאמי...

או:

אפשר לנמות את בני העצם.
אך לא את בני המצעים...

וכמעט ערב-ערב היתה השיחה חוזרת-וחוזרת אל ענייני ספרות עיוניים, שעמדו במרכז עולמנו, — ושוב אותם הנושאים עצמם: הצורה והתוכן, ויכוחים טכניים על מילוני של המשורר ודרך-החריזה, על הישג והחדש, על אמנות התרגום, על הלשון בתיאטרון וכד... בלי התכוונות לשיחה "אינטליגנטית", אלא, פשוט, משום שזה העסיק אותנו. וכמעט תמיד בשיחות האלה היה חוזר וצף שם אחד, שהיה בשבילנו כעין אבן-שואבת בלי שידענו. דבר זה: חיים נחמן ביאליק. היתה זו עדיין תקופה של המשך "המרד" בביא"ק, גם אחרי פותו היה הוא לכולנו כעין מבצר עצום, טירה מבוצרת, שהיינו מסתערים עליה בכל כוחותינו הרוחניים. אלתרמן, כזכור לי, לא היה לוקח חבל בשיחות הללו, וכבר אז כנקל היה לנחש, מה רב בו הדרך-ארץ למסורת, ואיך הוא משתדל לעבדה במעבדתו הרוחנית לשם המשך קו מסויים בתרבות, — אולי שלא מדעת. אני בסתה לבי אהבתי את ביאליק מאוד, אהבתי את הדברים האהובים עלי עד היום הזה: את שגב לשוננו, את האגדות, את שירי העם, את שירי הילדות, ושירי הליריים האחרונים. שלונסקי, בהיותו עדיין שרוי בוויכוח עם ביאליק (לא עם ביאליק האיש שכבר הלך לעולמו, אלא עם עולם יצירתו), היה מגלה בו יסודות פנים חדשות להעצמה: סגנונו החדש, הטכניקה של החרוז שלו, שאיש מן המשוררים העבריים אינו יכול להתחרות עמו, ההמצאה הלשונית, צירוף המ"לצה עם הביטוי האישי, אותם דברים, אשר המבקרים הרשמיים שלנו לא עמדו עליהם כלל, אותו צירוף של המסורת-העממית עם השראת משורר, ה"קונסוסות" של ביא"ק ליק בשעה שהוא ממצא השוואות ואמרות, — דבר אשר היה קרוב ביותר לרוחו של שלונסקי, — ואותה בריאות גושית שב"אריה בעל גוף" ואותה דקות של רגש ב"יהי חלקי עמכם" —

בפרשה זו ששמה ביאליק-שלונסקי, יהיה צורך פעם להפוך ברצינות, כאשר נגיע לכתובה רצינית של תולדות הספרות העברית החדשה. עכשיו, בחשבי על ה"מרד", חושבת אני, כי הוא היה הכרחי לא רק כתופעה הרגילה של התקוממות הבנים על האבות, אלא גם כמעשה נכון ופורה לגבי ביאליק עצמו. ה"מרד" הזה לא פגע בביאליק, אלא באפיגונים שלו בלבד. הוא הבדיל הבולה ברורה בינו לבין המדברים "בשמו", ובקרעו את המסווה מפני "ביאליק-השקר" של השירה, העמיד את דמותו של ביאליק עצמו על השלב הגבוה ביותר. ה"מרד" הזה פקח את העיניים לראות את ביאליק לא כאשר העמידו והציגוהו ה"מלמדים", הוא לימד אותנו ואת הדור שבא אחרינו להבחין בשירתו של ביאליק באותם הדברים, שהם עיקר כוחו כמשורר: לאו דווקא "המתמיד", לאו דווקא "אל הצפור", לאו דווקא "הכניסיני", אלא: "והיה כי מצאתם מגילת לבבי", אלא "מן הבוקר שומרים ספך / זדרי גיל..." / אלא: "שיר אבוס", ו"אלוף בצלות ואלוף שונם", ו"ספיח" ועוד ועוד... אותם הדברים ביצירתו, שנותנים גם כיום אפשרות לאנשים הצעירים לקרוא בשירת המשורר כבשירה חדשה, רעננה, מפתעת ולא כבספר תולדות הציונות.

אותה פרשה ביאליק-שלונסקי, שהיתה נודעת בציבור בעיקר כ"שערוריה ספרותית" פיקאנטית, פנים אחרות היו לה, פנים אחרות של פגישה אחרת, חדשה עם המסורת של הספרות העברית ועם עמידה שלא ינותק מן המסורת הזאת.

ושוב באותם הערכים שהאריכו עד לילה ועד בוקר, בחלומות על עתיד-תרבותנו היו מלות אותנו, את הצער רים יותר, השורות:

אני יודע, פי היום
פגישות לי אחרות נכונות...
(המשך בעמ' 8)

הרכבת הלכה במישור מושלג, במרחק רב זה מזה הופיעו ואבדו במרחק לבן אילנות ודיקים צתורים, קטר חולה-קצרת פלט שריקות תנוקות. שיקשוק של גלגלים היה כשיקשוק של יים. עמדתי ליד החלון והייתי חוזרת בלחש מילים בקצב מיוץ גלגלי הרכבת:

נסער סלקית גודע, גודע
קרונות הפסע ארונות הממים
אינני יודע, אינני יודע
מדוע וכןתי היום את ביתי.

רגש גדול של לילה אפפני בתוך בהירות השלג. ראיתי עצמי כנוסעת בתוך ארון-המתים, הריחמוס ושאינו למרחקים, התוכן לאותו שיר האומר: "המזוהה" לפתע-פתאום הפסיקני קול של אדם זר:

— סליחה גברת, שמא יש לך כאבי-שיניים?

הריתי, ניצעתי בראשי לאות שלילה, חזרתי אל תא הקרון, ויק בשבתי שם, תפסתי את הקומי שבמצב. מן הסתם, אין לך הבעת-כאב טראגית יותר מזו של כאבי שיניים, ולפיכך הציע לי אותו נוסע זר את עזרתו באורח בלתי צפוי כל-כך, כשאני הוגה בעולמה הטראגי של השירה.

אכן, באותו שיר, ובשירים אחרים מ"אבני-בוהו", היתה הרגשה טראגית, הרגשה של גוראות, שאספו את העולם, ואין למונעם והשנה — שנת 1934, ומאחורי או ההפיכה הנאצית, שראיתיה בעיני, ולפני — גיחוש הפורענות לאין מפלט.

משום כך, — גם משום כך, — כה אהבנו בימים ההם את השירים האלה, — הם דיברו אלינו בלשוננו ובלשון זמננו, בקצב כה מובן-מאליו של ההברה הספרדית, בלשון העברית אשר היתה שלנו כבר שם, בגולה, עד כי ידענו ידענו אל נכון, שגם השירה הזאת שלנו היא, ביטוי אמיתי של חיינו. כבר לא היה צורך להחזיר את מחוגי שונונו העברי לתקופת ההשכלה, או לראשית הציונות, או לעיירה היהודית, אשר במובן-מה היתה בשבילנו, כבר אז, "ליטראטור" רה". בשירתו של שלונסקי השגו את קצב הזמן, ורכנו על קרקע חיינו. אפילו ההשפעות שהיו גיכרות עדיין בתקרי פה היא בשירתו — בלוק, מאיאקובסקי, ייסנין — קיבלנו אותן באהבה, והן היו במקומן יותר מהשפעות שילר, או התנבאות מתוך "כה אמר זאראטוסטרה", שהיו סממניה הזרים של השירה העברית לפנינו. אפילו התמימות של המודרניזם הכרכי שהיה עדיין ב"הלא צופה, צופה, צופה / מתוך הסוגה" — היה מובן וקרוב יותר ומצא את פורקנו בגמישות הלשון העברית ויכולת הביטוי, במוזיקה האחרת, שהיתה בשירים ההם, יותר מדרך-הדיבור הרר מאנטית, שהורגלנו בה בשירה עברית, אשר למדנו בבית הספר.

לפיכך היינו מתווכחים בשצף-קצף, בסערות-לב שכזאת עם אלה, אשר האשימו את שלונסקי בכתיבת שירים "בלתי מובנים". בשביל אלה מאתנו, שהשירה היתה להם לא תורה מלומדה מפי מורים בלבד, ולא תחליף לרומאנסה הסנטי-מנטאלית, היתה השירה הזאת היחידה המובנת בלשון העברית, ממש כשם שחיינו ודרך-מחשבתנו היו מובנים לנו לאין ערוך יותר מחייהם ודרכי מחשבתם של אנשים שהיו דור אחד לפנינו. היתה מובנת — על אף המלים הקשות והביטויים הסתומים, שנצאנו בה לפע" מיים. מלים קשות וביטויים סתומים לעולם אינם מקשים על הבנת שירה, אם בכל-לה היא מוצאת את הטון, את הרופק הנכון, וכאילו אלה שקראו את ביאליק, הבינו, כביכול, "את הכל", בפולמוסם שכחו הללו כמה פירושים פרשו ולא הגיעו עד בהירות, בקראם את "מגילת האש" אבל זה היה מובן להם, כי התרגלו לשעורי הוראה של שפת-עבר. אנהנו לא רצינו הרגל בשירה, לא רצינו שעורי-הוראה, לא רצינו שפת-עבר. רצינו לקרוא שיר חדש ולכתוב שירים חדשים על עצמנו, על דורנו, על אהבתנו ופחדנו. וזה ניתן לנו בימים ההם על ידי אברהם שלונסקי...

והרכבת טסה על פני מישורים מושלגים של ארץ נכריה, שהיא ארץ-מולדתי. היום כבר נסה לבין הערביים, והשקיעה צבעה בצבע וורוד את המישור המושלג, ואת עשן-הקטר, שהנמיק לחול על פני השלג, שכחתי את הנוסע הרגנתי, ששאלני על כאבי-שיניים. חזרתי ויצאתי לפרוודור ועמדתי מול החלון. עולם מזור, חרוד, עם שמיים של דם, אפרפרים (כי החלון פנה מזרחה, ואודם השקיעה היה, כנראה, במערב) היה חולף-עובר לפני, ואני כבר חלמתי על גוף אחר, על ארץ אחרת, על ארץ לא-נכריה, שאיננה מולדתי. נדמה שהואט קצב-הגלגלים והייתי מביטה החוצה וחוזרת לנפשי...

האילנות גרעו עד תם,

ובשנה קציר עפרון חוא,

לבי אומר לי פי היום

פגישות לי אחרות נכונות —

ב.

שעות הערב היו מתארכות עד לילה, עד אחרי הצות. על-פני בית הקפה הקטן, שבו היינו מתודעים עם ערב, היו עוברות כרכרות-סוסים, נהוגות בידי עגלונים ערביים. לפרקים היו העוברים-והשבים נעצרים להסתכל באותה חבורה, הממלאה כולה, עד אפט מקום, את בית-הקפה. רבים אומרים היו אחרי-כך, שהבטלנים הללו עושים ימים כלילות ב"בכסית"...

ה"בטלנים" היו נפגשים שם אחרי יום עבודה מיגע: זה במשרד, זה במערכת-עתון, שאחרי שעות עבודתו הרגיל לוח היה עוד מספיק לתרגם עשרה עמודים של ספר, או לכתוב פזמונים לתיאטרון. אני עבדתי כמורה בשני בתי ספר שונים, שהיו בשני קצוותיה של העיר, — האחד לפני הצהריים, והשני אחרי-הצהריים. וכולנו היינו עונן גולגלים

פגישות אחרות

(המשך מעמוד 5)

הנף — הוא סוד הדפוס*

היות הרבה לאטמים..

ברוך שירתו לא חלו, כאמור, תמורות רבות. חלו רק התבניות והצטללות. אך גם כוונות שירתו נשארה כאשר היתה: החפץ העז לפרש בלשון השירה את הדור, את הזמן, את תהליכי התמורה שבעולם, ולמצוא את עצמו — היינו את המשורר העברי, את השירה העברית — בתוך הפקעת של הזמן ולאחרו בהוטר השני אשר באותה פקעת העולם שלו, איתו עולם עצמו, קיבל אספקט אחר, ואהרי שלושים שנות שירה שוב אקטואלי כאו השיר הקטן ההוא, — רק פירושו נשתנה היום: אך עם שינוי הפירוש יעמוד תמיד ה"פשט" שלו, ושינוי הפירוש הוא היותו:

אני הולך, ובקני — שלום.

בשנה לא-פה קריש ראשון הוא.

לבי לבי אומר לי, כי היום

פגישות לי אחרות נכונות.

גם עם שירתו של שלונסקי בשנים האחרונות נכונה לנו פגישה אחרת, הוא לא נשתנה הרבה כמשורר; מערכת סמליו נשארה בעינה: הנדי, המאכלת, הביבר, האנך, יער אוקראינה. יש וציטאטה מתוך שיר חדש שלו מצלצלת כצייטאטה שהוא בחר מתוך שיריו הראשונים, "חוט השדרה" של שירתו נשאר כשהיה, וגם הריחמים שלו, הבניין המורזיקאלי של שיריו — כמעט ללא שינוי, בשלטו שליטה גדולה בלשון, ביכולתו הרבה להכניע לעצמו כל קצב שירי (ותרגומי השירה שלו יוכיחו), הוא בוחר (מתוך איתם בהירה הכרח, שהינה המניע העיקרי של אישיות של משורר!) להישאר בנסגרת מסיימת, האופיינית לו. כאו כל היום, אף בדרך התיאור הריאליסטי, יש לו נטיה להפשטה על ידי תמונה דחוקה:

ושוב יוצא הפקר המקניץ

לחתם רחוב בעל של אור.

ושוב — נובש — יצרו. אף קמקניץ

תובש נוף להיות שןפור.

שןפניץ וגנר:

* ההדגשה שלי — ל. ג.